

ET BREV FRA C. D. F. REVENTLOW

Ved Tage Christiansen.

Da man i Firserne stod overfor at skulle fejre Hundredaaret for Stavnsbaandets Ophævelse, besluttede Overlærer Hans Rasmussen at udgive en populær Biografi af den Mand, der fremfor alle havde virket for denne saa betydningsfulde Reform: Grev *C. D. F. Reventlow* til Grevskabet Christianssæde.

Et saadant Arbejde kunde paa ingen Maade kaldes upaakrævet. Bortset fra de Prædikener og Nekrologer, der fremkom ved Reventlows Død, havde kun *A. F. Bergsøe* i sin Bog »Geheime-Statsminister Greve Christian Ditlev Frederik Reventlows Virksomhed som Kongens Embedsmand og Statens Borger« fra 1837 søgt at give en samlet Skildring af hans store Indsats, og hvor fyldigt, omhyggeligt og nøjagtigt dette Værk end var — populært var det ikke. Hvad der imidlertid særlig maatte skabe Forhaandsinteresse om Rasmussens Biografi var den Omstændighed, at han af Komtesse Malvine Reventlow havde faaet overladt en Del af Reventlows Breve og Dagbogsoptegnelser, som selvsagt ikke havde kunnet staa til Bergsøes Raadighed. Man kunde altsaa vente nye Bidrag til Belysning af Reventlows *Pers on l i g h e d*.

En Gennemlæsning af Hans Rasmussens — 154 S. store — Bog »Grev Reventlow og Bondens Frigørelse«, der udkom i 1884, vil vise, at denne Forventning blev skuffet; Bogen bragte intet nyt af virkelig Betydning, og ganske som Bergsøes Værk naaede den ikke ud i videre Kredse. Ejendommeligt nok blev den Samling af Reventlows Breve, som Hans Rasmussen i Oversættelse fra Tysk fremlagde i »Historisk Maanedsskrift« for 1884, og som altsaa var beregnet for en snævrere Kreds, langt mere kendt. Mest Interesse vakte et Brev, der i øvrigt ogsaa er aftrykt i Biografien, og som her skal gøres til Genstand for en lidt nærmere Undersøgelse. Brevet, der er rettet til Reventlows Søster Grevinde *Louise Stolberg*, lyder i Hans Rasmussens Oversættelse:

Den 14de Juli 1786

Glad og taknemlig mod Gud skriver jeg dig hurtigt disse Linier til. Guds Velsignelse, Frihedsbudskabet er kommen. Der ligger Udplyndringen, Lænkerne, Aaget, de lange Piske, Træhestene, den spanske Kappe, borte er de. Hurra! hurra! hurra! raab, skrig det højt imod mig, at vore Stemmer kunne blande sig, hvor de store Herrer med de blaa Baand sidde og korse sig over de vidunderlige Ting. Men den, der tager den tunge Handske op, skal føle den centnertunge Byrde af min Haand paa sine Skuldre, selv om de ogsaa vare smykkede med det blaa Baand; hvem der siger et eneste Haansord mod Frederik 6., ham skal Drengene haane paa Gaderne. Hurra! hurra! der ligger det gamle Kram;

jeg har revet det ned med Tænderne, med Hænder og Fødder, jeg vil nu brænde det og kaste Asken i Havet, at det kan synke ned i Jordens Indvolde. Held mig, at jeg ikke gav efter for dit Raab, ikke for min Hustrus Raab, ikke for Raabet af min egen Tilbøjelighed (Landlivet); ti nu er det, som jeg haabede paa, lykkedes mig.

Bladene, alle, der møde dig paa Gaderne, skulle fortælle dig, hvad Christian Smed er for en Mand! Da jeg begyndte at tale, var det, som om Tordenen havde truffet Modstanden, og for mig var det, som om jeg vendte tilbage fra Helligdommen, som havde jeg været borttrykket til den tredie Himmel! Hvad F 4. ønskede at være, er F 6. og hos mig skal hverken Legeme eller Sjæl hvile, før det hele Værk er fuldbragt, før Trældommens Tempel er nedbrudt og Frihedens opbygget. Gud signe vor Konge, Gud give ham endnu mere Visdom med Alderen, endnu mere Iver til det gode, stedse Kærlighed til det gode og Glæde ved at gøre vel. From, god, tapper og lykkelig være vor Konge, indtil han 20 Aar efter mig (jeg dør ikke de første 50 Aar) mæt af Livet gaar til sine Fædre, for i et andet Liv at høste, hvad han her har saet.

I denne Skikkelse er Brevet blevet citeret talrige Gange. Edvard Holm paaviste ganske vist i sit Festskrift »Kampen om Landboreformerne« 1888 Uklarheden i en af Sætningerne og beklagede, at han ikke kendte Originalen; men derefter forstummede ogsaa al Kritik. Med ubetydelige Ændringer kan man finde Brudstykker af Brevet f. Eks. i Ottosens »Vor Historie« 1904, i »Det danske Folks Historie« 1928, ja saa sent som 1936 i »De store Landboreformer og Handelsfrihedens Tid« af Starcke, Bredekjær, Brink og Bjørner.

Det er aabenbart undgaaet de flestes Opmærksomhed, at Kgl. Ordenshistoriograf Dr. phil. Louis Bobé under sine mangeaarige Studier i de reventlowske Familiearkiver genfandt Originalen, som han 1895 forelagde i 1ste Bind af det store og smukke Værk »Efterladte Papirer fra den Reventlowske Familiekrede«, der først afsluttedes 1931. Tilsyneladende har kun Rønning i »Rationalismens Tidsalder« draget Nytte heraf, medens E. Holm i »Danmark-Norges Historie« — med en enkelt Rettelse — citerer efter Rasmussens Oversættelse, uagtet han ved en Fodnote viser, at han da var blevet bekendt med Originalen. Senest har C. Dumreicher i Efterslægtsselskabets Skoleprogram for 1936 meddelt en tilfredsstillende Oversættelse efter den trykte tyske Text.

Brevet, der af Fru Lensgrevinde L. M. Reventlow velvilligst er blevet udlaaant fra Arkivet paa Brahe-Trolleborg og hosstaaende gengives i Facsimile, lyder bogstavret:

(14—16) Juli 1786.

Freudig und dankbar gegen Gott schreibe ich Dir eilig diese Zeilen. Nein, meine Frau ist nicht niedergekommen, hat keinen Sohn gebohren, das ist es nicht. Sie wird noch wahrscheinlich 14 Tage herum krichen, aber tausend Söhne sind mir gebohren, tausend Mädgen, alle mit grossen schönen runden Hütten. Kek sehen sie dem Schweden ins Land hinein, der vordem ihre Voreltern hönzte, freudig treiben sie die wohl gefütterten Pferde am leichten

Pfluge zur Arbeit an und singen ein Liedlein von dem Gelben Riesen, der aus seiner Höhle wie ein Ungeheuer den Zwergen, die sie gebunden hielten, erschien, ihnen aber als der frohe Friedensbote, Freyheitsbote, Bote, dass der Segen Gottes gekommen ist, dass er das Land, das er gesegnet hat, liebt und den Erdboden durch dieses Land, wie klein es auch ist, mit neuen Segen krönen wird. Da liegt der Plunder. Die Ketten, die Joche, die Ziegelöfen, die langen Peitschen, die Hölzernen Esel, die spanischen Kappen, fort sind sie. Hurra, Hurra, Hurra, rufe, schreye laut mir entgegen, dass unsere Stimmen sich kreutzen, wo die grossen Herren mit blauen Bändern sitzen und über das Wunderding sich kreutzen. Aber der hebe den schweren Handschuh auf, der fühle die Zentner schwere Last meiner Faust auf seinen Schultern, wären sie auch mit einem blauen Bande geschmückt, der ein einziges Wort wider F. 6. spricht. Den sollen die Jungen auf den Gassen höhnen, der soll, ist er ein Mann, an seiner Stirn Federn und Hörner auswachsen sehen, der soll sich von alten Thranlampen und gebratenen Schuhsohlen ernähren, der soll mit unleidlichen Gestank, mit zerrissenen Hosen und lebendigen Hahren die Gesellschaft der Menschen unleidlich machen, und ist es ein Weib, mit der soll der Bloksberg von Johanni bis Johanni gezieret seyn, mit denen Raben soll sie concertiren, mit gefangenen Mäusen und Ratzen soll sie in die Wette quikken. Hurra, Hurra! da liegt der Plunder, unter seinen Füßen liegt er. Ich habe ihn mit den Zähnen, mit Händen und Füßen herunter gerissen, und ich will ihn nun verbrennen und die Asche ins Meer werfen, nein in einen bleiernen Kasten ins Meer senken, dass sie bis in das Eingeweide der Erde versinke. Heil mir, dass ich nicht Deinem Rufe, nicht dem Rufe meines Weibes, nicht dem Rufe meiner Lieblings Neigungen nachgab, denn mir ist es gelungen, den Plunder zu zerreißen. Die Zeitungen, alle Pamphlets, alle die Dir auf den Gassen begegnen, sollen Dir erzehlen, was geschehen ist, was Christian der Schmidt für ein Mann worden ist, das aber erst mit nächster Post. Wie ich aber anfang zu sprechen, war es, wie wenn der Donner die Widerstreber getroffen hätte. Und mir war es, wie ich aus dem Heiligthum zurück kehrte, als wäre ich bis in den dritten Himmel entzückt. Was F. 4. wünscht(e) zu seyn ist F. 6. Und es soll auch weder Leib noch Seele an mir ruhen, bis das gantze Werk vollbracht ist, bis der Tempel der Knechtschaft herunter gebrochen, der Freyheit erbauet ist. Gott segne unsern König, der für Ihn wandelt, der ungeschminkt für Ihn wandelt. Gott gebe ihm mehr noch Weisheit im Alter, mehr noch Eifer zum Guten, allgemein die Liebe der Guten und Freude im Wohlthun. Herlich hat er in ihm angefangen und wird es noch herlicher in ihm volbringen. From und gut und tapfer und glücklich soll er seyn, unser König, bis er zwanzig Jahre

nach mir, ich sterbe die ersten 50 Jahre noch nicht, lebens satt zu seinen Vorfahren hingehet, um im anderen Leben zu erndten von dem, was er hier gesät hat.

Skønt Dr. Bobé har fuldkommen Ret, naar han bemærker, at ingen Oversættelse, den være sig nok saa god, vil kunne gengive den tyske Originals ejendommelige Kolorit, skal her gøres et nyt Forsøg, saa det kan blive muligt for Læserne at faa et Indtryk af Manglerne ved den gamle Oversættelse, der nu i saa mange Aar har mødt almindelig Tiltro, men først og fremmest af, hvilket enestaaende menneskeligt Dokument Brevet i dets oprindelige Form er.

Juli 1786.¹

Frejdig og taknemmelig mod Gud skriver jeg dig skyndsomt disse Linier til. Nej, min Hustru er ikke nedkommet, har ikke født nogen Søn, det er ikke det. Hun kommer sandsynligvis til at liste omkring fjorten Dage endnu; men tusind Sønner har jeg faaet, tusind Piger, alle med store, smukke, runde Hatte.² Dristig ser de ind i Landet hos Svenskeren, som i gamle Dage haanede deres Forfædre,³ frejdigt driver de de velfodrede Heste for den lette Plov til Arbejdet og synger en munter Vise om den gule Kæmpe, der kom ud af sin Hule⁴ som et Uhyre for de Dværge, som holdt dem bundet, men for dem selv som Fredens glade Budbringer, som Frihedens Budbringer, der forkynder, at Guds Velsignelse er kommet, at han elsker det Land, som han har velsignet, og gennem dette vort Land — hvor lille det end er — vil krone Jorden med nye Velsignelse.

Der ligger Skrammelet. Lænkerne, Aagene, Teglovnene, de lange Piske, Træhestene, de spanske Kapper, væk er de.⁵ Hurra, Hurra, Hurra, raab, skrig det højt imod mig, at vore Stemmer kan mødes der, hvor de høje Herrer med det blaa Baand⁶ sidder og korser sig over Miraklet. Men hvo, der siger et eneste Ord mod Frederik den Sjette,⁷ han skal tage den tunge Handske op, han skal føle den centnertunge Byrde af min Næve paa sine Skuldre, selv om de var smykket med et blaat Baand. Ham skal Drengene haane paa Gaderne; han skal, hvis det er en Mand, se Fjer og Horn vokse frem paa sin Pande, han skal leve af gamle Tranlamper og stegte Skosaaler, han skal med modbydelig Stank, med lasede Bukser og Utøj i Haaret gøre Samværet med Mennesker uudholdeligt; og er det en Kvinde, da skal Bloksbjerg være prydet med hende fra St. Hans til St. Hans, med Ravnene skal hun holde Koncert, med fangne Mus og Rotter skal hun pibe om Kap.

Hurra, Hurra, der ligger Skrammelet, under h a n s Fødder ligger det. Jeg har revet det ned med Tænderne, med Hænder og Fødder, og jeg vil nu brænde det og kaste Asken i Havet, nej sænke i Havet i en Blykiste, at den kan synke helt ned i Jordens

Lebendig und dankbar gegen Gott sprach ich die vielen
dies. Gebete denen meine Eltern oft nicht mehr drogen
können hat meinen Dofen gegeben, das ist nicht nicht. Die
und noch wahrhaftig 14 Tage seinen Briefen, aber kein
sonst Dofen sind mir gegeben, keinen Händeln, alle
mit großen Personen und den Göttern. Ich habe
für den Dofenden ins Land hinein die werden
ihre Versalten finden, freundlich können sie die erste
gepflanzten Pflanze am christen Pflanze zu be-
teit an die jungen im Lande von den Eltern
diesem, der auch seine Götter wie eine Kuppel
den Jungen die sie gebunden halten versprechen, ich
aber alle die große Verschiedenheit aber auch viele
das dass die Dofen ^{zu können ist, das} Gottesdienst
das Licht, und die falkenden ^{die} Land wie
Blade und ist mit seinen Dofen ^{hännen} und. Da Christ
der Götter. Und können, die Dofen, die Zögler
die langen Fischen, die Holzwerke, die Götter

Lager. fast sind sie. Gura, Gura, Gura, weiß
Nurung laut und nach dem das auf den Wunden
Sich klingen wo die groffen Guren mit blauen
Ländern sitzen und das Ländchen sich klingen.
Aber die fohden Guren Landstift auf, der foh
die Guren schwer Luft umme Luft auf seinen
Dyiltzen müssen sie auf mit einem blauen Land
Es geschnitten, das ein einziges Land und die Bl.
Wort. Von sollen die Dürren auf den Gassen
Sich, die foh, ist er im Land an seinen Dürren
Ländern und Guren auf was sie foh, der foh
Sich von alten Haupt Lungen und gebrauchten
Dürren müssen, der foh mit unklüffigen
Gassen, und groffen Guren und Ländchen
Gassen die Gassen der Dürren unklüffigen
waffen, und ist er ein Land und der foh der
Landsberg von Dürren bei Dürren gegessen foh,

mit denen Daken solle sie concurren, und gesung
von Väisänen und Detsen solle sie in Dulekka zu
Gjörä, Gjörä! da liegt der Kländra, müde sein
von Lüssen liegt der. D'hat ihn mit dem Gaf
von, mit Händen und Lüssen fürchter geissen,
und ich will ihn mir anbrochen und die Affe
mit dem anfangen, wie in einem blauen Daken
mit dem Janten, daß sie bit in der fingerwid
der fide ungeschick. Gut mir daß ich nicht einen
Lüster, nicht dem Duff immer leibet, nicht dem Duff
wenn der liebliche Daignen nachgab den wir ist der
gehöriger der Kländra zu geschickten. Bei Züchten
gen, alle Dampflote, alle die die auf der Gassen
bezogen sollen die vorflau und geschickten ist,
und Christian der D'wied für wie man werden ist.
Dah aber nicht mit nächster Gaf. Mein ich aber an
hing zu sprechen was ab wie man der D'wied die

leider nicht ~~gesehen~~ gekannt. Und wir wollen
uns nicht mit dem heiligen Geist zuweilen
als wäre ich hier in den dritten Himmel aufgeführt.
Das Land ist uns nicht zu sagen, ist die. Und
soll auch unter dem Land nicht an uns sein bis
das ganze Land vollbracht ist, bis das Tempel
des Königs nicht fürchten gekannt, das Land
nicht ist. Soll sagen das Land des Königs
verändert, das Land nicht für sich verändert. Gott
gibt sich nicht nach dem Land im alten Land nach dem
neuen Land, allgemein die Zeit des Königs, und
Land im Land. Gütlich ist in dem Land
angefangen nicht nach dem Land in dem Land
guten. Und die Land nicht und gütlich soll in
Sagen nicht König, bis es ganzlich Land
in sechs die neuen 50 Land nach nicht, Land soll
zu seinen Land nicht, und die in dem Land
zu werden von dem Land nicht gütlich ist.

Indvolde. Jeg lykkelige, at jeg ikke gav efter for din Kalden,⁸ ikke for min Hustrus Kalden, ikke for mine Yndlingstilbøjeligheders Kalden; thi det er lykkedes mig at rive Skrammelet i Stumper og Stykker. Aviserne, alle Flyveskrifter, alle, som møder dig paa Gaderne, skal fortælle dig, hvad der er sket, hvilken Mand Christian Smed er, dog først om det med næste Post. Men da jeg begyndte at tale var det, som om Lynet havde ramt de genstridige. Og da jeg vendte tilbage fra Helligdommen, følte jeg det, som var jeg blevet henflyttet lige til den tredie Himmel.⁹

Hvad Frederik den Fjerde ønskede at være,¹⁰ det er Frederik den Sjette; og ogsaa hos mig skal hverken Legeme eller Sjæl hvile, førend hele Værket er fuldbragt, førend Trældommens Tempel er brudt ned, Frihedens bygget op.¹¹ Gud velsigne vor Konge, som vandrer for ham, som uforstilt vandrer for ham.¹² Gud give ham endnu mere Visdom med Alderen, endnu mere Iver for det gode, i alt Kærlighed til de gode og Glæde ved at gøre godt. Herligt er han begyndt med ham og vil fuldføre det endnu herligere med ham.¹³ From og god og tapper og lykkelig skal han, vor Konge, være, indtil han tyve Aar efter mig — jeg tør ikke de første halvtreds Aar¹⁴ — mæt af Dage gaar til sine Fædre for i det andet Liv at høste, hvad han her har saet.¹⁵

1. Brevet bærer ingen Dato; men et vist Holdepunkt faar man derved, at den Fødsel, som omtales i Begyndelsen, fandt Sted 6. August. Vigtigere er et Brev, skrevet 5. August, hvori det hedder: »I Dag raaber jeg det samme Hurra som for tre Uger siden, skønt det endnu ikke er trykt. Men alt er afgjort til Gavn for de gode, fromme Bønder, og med det første skal du faa noget trykt at se«. Paa Grundlag heraf — saaledes som Rasmussen har gjort — at fastsætte 14. Juli som Brevets Affattelsesdag forekommer mig lidt dristigt; Dr. Bobé kommer sikkert nærmere ved det rigtige, naar han foreslaar 14.—16. Juli.

Det ser ud, som om Reventlow i et Møde har haft Lejlighed til at træffe sammen med sine Modstandere; men hvor dette har fundet Sted, kan ikke siges. Den store Landbokommission var endnu ikke nedsat, og den lille rummede kun Reformvenner. At Geheimestatsraadet, hvor Reventlow ikke selv var Medlem, men havde vægtige Modstandere som Rosenkrantz og Schack-Rathlou, har holdt Møde i disse Dage, har ikke kunnet konstateres. I Rentekammeret støttede W. A. Hansen og N. Hammelev ivrigt Reventlow, og selv om f. Eks. P. Wormskjold var noget kølig overfor Reformerne, kan direkte Modstandere næppe paavises.

2. Der var i Datiden en Tendens til store, runde Hatteskygger, som undertiden voksede til det uhyrlige. Hatten er den *fri* Mands Kendetegn.
3. De svenske Bønder, der havde politiske Rettigheder som Adel, Gejstlighed og Borgere, kendte ikke til Stavnsbaand, og særdeles mange var Selvejere. Skønt ogsaa den svenske Bondestand var udsat for Overgreb, var dens Stilling saaledes langt bedre end den danskes.
4. »Kæmpen« og »Christian Smed«, som forekommer senere i Brevet, var Reventlows Øgenavne i Familien; det første hentydede til hans kraftige Skikkelse, det andet til den Omstændighed, at han i sin Fritid forsøgte sig i Smedehaandværket. Smedjen var indrettet paa Pederstrup i det saakaldte »gule Hus«, som først i nyere Tid er blevet revet ned og i Brevene kaldes

»die Höhle« eller »Speluncen«. Til yderligere Belysning af dette Sted kan anføres Begyndelsen af det eneste danske Brev, der foreligger fra Grev F. L. Stolbergs Haand: »Hurra, Hurra, Du store Kæmpe, kom ud af din guule Spelunce«.

5. I denne Række af Straffeinstrumenter har Rasmussen ganske simpelt sprunget »Teglovnene« over og dermed vist, at han ikke forstod Meningen; men Spørgsmaalet er heller ikke uden Vanskelighed. Glosen staar ganske parallelt med vore hjemlige Straffemidler, men forekommer ikke i den righoldige Litteratur, der ledsagede Kampene om Stavnsbaandets Ophævelse og ellers ikke lod noget Overgreb gaa upaataalt hen. At det drejer sig om en særlig streng Hoveritjeneste ved Teglovnene, er usandsynligt, da Ordet ikke findes i Hoveriforordningerne. Forstaaelsen lettes heller ikke ved, at Teglbændingen — efter Will. Scharling — paa daværende Tidspunkt i det store og hele var hørt op. Om Lolland, hvor Reventlow jo maa formodes at have sine fleste Erfaringer fra, skriver Præsten Dyssel 1772: »Nu brændes her aldrig og er ikke i Mands Minde brændt en Sten; Folk ved ikke hvordan en Teglovn ser ud«. Jeg skylder da Ordbogsredaktør, mag. art. Paul Diderichsen Tak for, at han har henledt min Opmærksomhed paa 2. Samuels Bog 12,31, der i Buhls Oversættelse lyder: »— og Menneskene deri (en indtaget By) slæbte han bort og anbragte dem ved Savene, Jærnhakkerne og Jærnökserne og lod dem trælle ved Teglovnene«. Formodningen om, at Reventlow har tænkt paa dette Sted, vanskeliggøres unægtelig ved Sammenstillingen med hjemlige Foreteelser som Træhest og spansk Kappe, men sandsynliggøres paa den anden Side derved, at Brevet ofte har Præg af gammeltestamentlig Patos og undertiden ligefrem anvender Bibelcitater. Et sikkert Resultat har jeg ikke kunnet naa; men en Hypotese er her fremsat.
6. d. v. s. dekoreret med Elefantordenen; først 1803 blev Reventlow selv Ridder af Elefanten.
7. Det er interessant at se, at Reventlow over tyve Aar før Christian den Syvendes Død kalder Kronprins Frederik for Frederik den Sjette, ja senere i Brevet endog for Kongen.
8. Reventlow omfattede sin Embedsgerning med den største Interesse; men aldrig var han gladere, end naar han for en kort Tid kunde forlade Hovedstaden og i de fredelige landlige Omgivelser hellige sig Arbejdet paa sine lollandske Godser. Hans store Optagethed medførte et stærkt Savn hos Familien og naturligvis især hos hans Hustru; mange Breve indeholder da ogsaa smukke Vidnesbyrd herom.
9. Det er dette Sted, Edvard Holm betegner som uklart i Rasmussens Oversættelse, og Grunden er, at Rasmussen ikke har opfattet det tyske »wie« temporalt. Reventlow skal ofte have udtalt, at han »i Rentekammeret følte sig som i Helligdommen«, og Helligdommen betyder nok ogsaa her Rentekammeret.
10. Især i sine første Regeringsaar var Frederik den Fjerde stemt for Reformere; her tænkes vel navnlig paa Vornedskabets Ophævelse 1702.
11. Sikker med Allusion til de nytestamentlige Ord om Templets Nedrivning og Genopbygning, f. Eks. Mat. 26,61, 27,40 og Joh. 2,19.
12. jfr. det gamle Testamentes »vandre for Herrens Aasyn«.
13. Filippenserbrevet 1,6: »— — han, som begyndte en god Gerning i Eder, vil fuldføre den —«.
14. Dette gik ikke i Opfyldelse; Reventlow døde 11. Okt. 1827, Frederik den Sjette 3. Dec. 1839.
15. Ogsaa dette Udtryk kan føres tilbage til det nye Testament, f. Eks. Gal. 6,7.

Dette Brev taler for sig selv. Kun vil det være gavnligt at holde sig for Øje, at Brevet er skrevet over en Maaned før den store Landbokommissions Nedsættelse, paa et Tidspunkt, hvor endnu ikke det ringeste var opnaaet, og svære Kampe stod i Udsigt. Denne jublende Meddelelse, hvor højstemte Ord med gammeltestamentlig Klang veksler med Indfald af den kaadeste Art, vidner da om den mest urokkelige Tro paa, at den Sag, der til enhver Tid stod Reventlows Hjerter nærmest, vilde blive ført til lykkelig Afslutning: den danske Bondes Frigørelse.

Reventlows Arbejde for Højnelse af den danske Landbefolknings Kaar, ja for hele Landets Vel er paa en omhyggelig og grundig, om end noget tør Maade skildret af Bergsøe; men det Værk, der tillige giver et Billede af hans store, rige og vidtspændende Personlighed, er endnu ikke skrevet. Materialet hertil maa man finde i det anselige Udvalg af Breve og Dagbogsoptegnelser, der — som det her behandlede — af Dr. Bobé er fremlagt i »Efterladte Papirer fra den reventlowske Familiekreds«; thi en Person kan kun skildres fyldestgørende paa Grundlag af hans Breve. Saa gælder det blot om at kunne læse dem.